A nighttime photograph of a city skyline, likely New York City, featuring several illuminated skyscrapers. The lights are primarily blue and white, with some red accents. The buildings are out of focus, creating a bokeh effect. The image is used as a background for the text on the page.

Иқтисодий ўсишга, аввало, рақобатдош
саноат занжирларини яратиш ҳамда бундай
лойиҳаларга инвестицияларни кўпайтириш
орқали эришилади.

Ш. Мирзиёев
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Лойиҳа ташкилотчиси:

“Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ

Тузувчи:

“ЎзқурилишматериалЛИТИ” МЧЖ илмий-тадқиқот ва инжиниринг маркази.

Тақризчилар:

З.М.Сатторов – Тошкент архитектура-қурилиш институти “Қурилиш материаллари ва кимё” кафедраси профессори, т.ф.н, профессор.

Б.А.Аллабергенов - «Ўзсаноатқурилишматериаллари» уюшмаси Инвестицияларни жалб этиш ва инвестиция лойиҳаларини мониторинг қилиш бошқармаси бошлиғи.

Ушбу қўлланма

“Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ туҳфаси ҳисобланади.

© “Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ – 2021

© “ЎзқурилишматериалЛИТИ” МЧЖ – 2021

Ушбу қўлланма «Ўзсаноатқурилишбанк» АТБ, «Ўзсаноатқурилишматериаллари» уюшмаси, ҳамда «ЎзқурилишматериалЛИТИ» МЧЖ илмий-тадқиқот ва инжиниринг маркази томонидан гипсокартон ишлаб чиқаришни ташкил этиш ниятидаги тадбиркорлар учун амалий-услубий қўлланма мақсадида яратилди.

Амалий-услубий қўлланмадан фойдаланиб гипсокартон ишлаб чиқариш ҳақида умумий маълумот олиш, керакли хом ашё турлари, мав-

жуд заҳиралар, ишлаб чиқариш технологиялари, сифат, меъёрий ҳужжатлар, ўлчов воситалари, иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари, экологик меъёрлар ва атроф муҳитга таъсири, техника хавфсизлиги, саноат санитария қоидалари, тадбиркорликни рўйхатдан ўтказиш ҳамда тижорат банкларидан кредит олиш тартиблари келтирилган.

Ушбу қўлланмадан фойдаланиб ўз бизнесингизни бошланг!

Сизга ёрдам берганимиздан миннатдормиз!

МУНДАРИЖА

Кириш	6
I. Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП) ҳақида умумий маълумот	14
1.1 Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП) ишлаб чиқариш истиқболлари	16
1.2 Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП)нинг афзалликлари, кўрсаткичлари	20
1.3 Ишлаб чиқариш ҳолати рақамларда	24

II. Хом ашё турлари ва мавжуд заҳиралар	26	6.1 Экологик меъёрлар ва тартибга солувчи ҳужжатлар	60
III. Ишлаб чиқариш технологиялари	34	6.2 Экологик ҳужжатларни расмийлаштириш	64
IV. Сифат, меъерий ҳужжатлар ва ўлчов воситалари	42	VII. Меҳнатни муҳофаза қилиш	66
4.1 Стандарт ва сифат кўрсаткичлари	44	7.1 Техника хавфсизлиги ва саноат санитария қоидалари	68
4.2 Мувофиқлик сертификати ва уни online тарзда расмийлаштириш	48	VIII. Тадбиркорлик субъектларини интернет тармоғи орқали давлат рўйхатидан ўтказиш механизми	74
4.3 Ўлчов воситалари ва уларни қиёслов кўриги	50	IX. Янги ташкил этилган тадбиркорлик субъектларини молиялаштириш тартиби	76
V. Самарадорлик кўрсаткичлари	52	Фойдаланилган адабиётлар	78
VI. Экологик меъёрлар ва атроф муҳитга таъсири	58		

КИРИШ

Республикамизда ҳозирги кунда рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш бўйича барқарор ўсиш суръатларини таъминлаш мақсадида мавжуд қурилиш материаллари саноати

корхоналарини модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга қаратилган таркибий ўзгартиришларни янада чуқурлаштириш юзасидан тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Бунда тармоқни жадал

ривожлантириш ва диверсификация қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, республикада мавжуд маҳаллий минерал хом ашё ресурсларини қайта ишлашга инвестицияларни жалб қилиш ва бунинг натижасида қурилиш материалларини ишлаб чиқариш қувватларини юқори кўрсаткичларда бўлишини таъминлаш билан бирга экспорт ҳажмларини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Бунёдкорлик ишлари қий-

матининг 55-60 фоизини қурилиш материаллари ташкил этиши, замонавий меъморчилик янги, сифатли, арзон, енгил ва энергия тежамкор, инновацион маҳсулотларни талаб қилиши инobatга олинса, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш соҳаси тараққиёти ва аҳамиятини ҳис қилиш ва англаш қийин эмас.

Бу, ўз навбатида, нафақат ички бозорни таъминлаш, балки хорижий давлатларга экспорт қилишга ҳам имконият

яратмоқда. Умуман олганда, Ўзбекистонда қурилиш материаллари саноати ривожланиш учун жуда юқори салоҳиятга эга.

Маҳаллийлаштириш дастурига кўра, импорт ўрнини босувчи қурилиш материаллари ишлаб чиқариш кўплаб истиқболли лойиҳалари амалга оширилмоқда. Хусусан, йилдан-йилга талаб даражаси ортиб бораётган ёғоч-қириндили плиталар (ДСП) ҳамда уларнинг муқобил турларини тайёрлашни ташкил этиш бўйича тизимли ишлар йўлга қўйилган.

Халқ тилида “ДСП” - деб номланувчи бу ёғоч қириндили плиталар тўлиқ номининг қисқартмаси ҳисобланади. Ёғоч қириндилари иссиқ пресс остида юқори босим натижасида ҳосил бўлган материал. Оғир пресс остида босилиш натижасида ёғоч қириндилар бир ҳил қаттиқ яхлит ёғоч панел қилади, тайёр панеллардан мебель ва бошқа ёғоч анжомлар тайёрлашда ишлатилади. Сифатли прессланган панел-

лар қуйидаги хусусиятлар билан тавсифланади: мустаҳкамлик, бўшлиқларнинг йўқлиги ва намликка чидамлик.

Республикада сўнгги йилларда ёғоч қириндили плиталар ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқариш бўйича муайян чора-тадбирлар амалга оширилмоқда, хусусан ғўзапоя ва қамиш каби маҳаллий ўсимликларни қайта ишлаш йўли билан импорт ўрнини босувчи тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарилмоқда.

Республикада ёғоч қириндили плиталар ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқарувчиларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, янги ишлаб чиқариш қувватларини яратиш, соҳага илғор технологиялар ва инновацион ишланмаларни жорий этиш, маҳаллий хом ашёдан кенг фойдаланган ҳолда чуқур қайта ишлашни ташкил этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 11 апрелдаги “Ёғоч қириндили плиталар ва

уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқаришни янада ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги 297-сонли қабул қилинди.

Қарорга кўра республикада ёғоч қириндили плиталар ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқарувчи корхоналарни кичик саноат зоналарида ташкил қилиш тавсия этиладиган, қамиш хом ашёси мавжуд бўлган ҳудудлар рўйхати тасдиқланди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси, Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, «Ўзсаноатқурилишматериаллари» уюшмаси, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимликлари билан биргаликда ҳудудларда мавжуд табиий қамишзорлар,

улардан фойдаланиш даражаси ва қамишларнинг ўриб олиниши натижасида атроф муҳитга, ҳайвонот оламига, кўчиб юривчи қушларга зарар етказмайдиган тарздаги саноат усулида фойдаланиш мумкин бўлган қамишзорлар майдонларининг ҳудудлар кесимидаги реестрини шакллантириш;

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимликлари «Ўзсаноатқурилишматериаллари» уюшмаси билан биргаликда мазкур қамишзорлар реестри асосида ёғоч қириндили плиталар ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқариш бўйича янги қувватларни ташкил этиш учун маҳаллий ва хорижий инвесторларни жалб этишни таъминлаш;

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ҳокимликлари тегишли вазирлик ва идоралар билан биргаликда ҳудудларда қамиш хом ашёси мавжуд бўлган жойларни ёғоч қириндили плиталар

ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқарувчи ташкилотларга, фаолият кўрсатиш даврида доимий фойдаланишга ажратиб берилишини ва қамиш хом ашёсини ўриб олишга рухсат этилишини ўрнатилган тартибда таъминлаш топшириқлари берилди.

«Ўзкимёсаноат» акциядорлик жамияти томонидан қамиш, ғўзапоя ва бошқа маҳаллий хом ашёдан ёғоч қириндили плиталар ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқариш учун талаб этиладиган «формалин 37%» ва «карбамид А» хом ашёсини етказиб бериш ҳажмлари;

Республикада қамиш, ғўзапоя ва бошқа маҳаллий хом ашёдан ёғоч қириндили плиталар ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқариш бўйича 2019 — 2021 йилларда яратиладиган қувватлар ва ишлаб чиқариш прогнозлари тасдиқланди.

2022 йил 1 январга қадар ёғоч қириндили плиталар ва уларнинг муқобил турларини ишлаб чиқарувчи корхоналар

томонидан олиб кириладиган ёғоч қириндили плиталар ва унинг муқобил турларини ишлаб чиқариш учун ишлатиладиган ва Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқарилмайдиган хом ашё, асбоб-ускуналар, уларнинг бутловчи ҳамда эҳти-

ёт қисмлари белгиланган тартибда шакллантириладиган рўйхатлар бўйича божхона тўловларидан (қўшилган қиймат солиғи ва божхона расмийлаштируви учун йиғимлардан ташқари) озод этилиши қарор билан белгилаб қўйилган.

**I. ЁҶОЧ ҚИРИНДИСИДАН
ТАЙЁРЛАНГАН ПЛИТАЛАР (ДСП)
ҲАҚИДА УМУМИЙ МАЪЛУМОТ**

1.1 Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП) ишлаб чиқариш истиқболлари

ДСП композицион материал-дир, дарахтлар ва ёғочга ишлов бериш натижаларида чиқади-ган ёғоч қириндиларини қайта ишлаш ва самарали ёғоч панелларини асосан, қириндиларни иссиқ пресслаб бирлаштириш усули билан ишлаб чиқарилади.

ДСП ишлаб чиқариш тарихидаги муҳим воқеа 1926-йилда содир бўлди. Бу вақтда немис олими Фрейденберг «идеал» ДСП учун формулани чиқариб, қиринди ва боғловчи ўртасидаги оптимал нисбатни ҳисоблаб чиқди. Унинг ҳисоб китобларига кўра, «ярим тайёр маҳсулот» таркибида ёпишқоқ модда 3% дан 10% гача бўлиши керак эди. Кейинчалик, олимнинг хулосаларига бироз ўзгариш киритилди, шунинг учун бугунги кунда ДСП плиталарининг таркибидаги ёпишқоқ модда 6% дан 8% гачани ўз ичига олади.

ДСП плиталарини ишлаб чиқариш одатда тоза ёғочни ишлаш саноатидан ҳосил бўлган чиқиндиларни қайта ишлаш ҳисобланади. Ушбу қурилиш материалларидан ҳанузгача тижорат, кўчмас мулк ва маиший мақсадларда фойдаланилмоқда.

ДСП дан мебел ишлаб чиқариш саноатида ҳам фойдаланиш мумкин. Мебел қанчалик қиммат бўлмасин, унинг яширин элементлари ҳали ҳам асосан ДСП дан ясалади.

2019-2022 йил инвестиция дастурига кўра маҳаллий хом ашёдан ДСП плиталар ишлаб чиқариш йўлга қўйилмоқда Қорақалпоғистон Республикасининг Мўйноқ туманида қамишдан ДСП ишлаб чиқаришга ихтисослаштирилган “Мўйноқ ЛДСП” МЧЖни ташкил этиш инвестиция лойиҳаси амалга оширилмоқда. Лойиҳанинг умумий қиймати 8 млн АҚШ долларни ташкил этади. Корхона фойдаланишга топширилгач йилига 50 минг куб метр ДСП ишлаб чиқариш имконияти яратилади. Энг муҳими 200 та доимий ва 1500 та мавсумий иш ўринлари яратилади. Корхонани жорий йилда фойдаланишга топшириш режалаштирилган. Ҳозирда қурилиш таъмирлаш ишлари давом этмоқда.

Сурхондарё вилоятида ҳам қамишдан ДСП ишлаб чиқариш бўйича йирик лойиҳа амалга оширилмоқда. Музробод туман

нида “Surxon KSP-Grand” МЧЖ томонидан йиллик қуввати 150 минг куб метр ДСП ишлаб чиқариш йўлга қўйилади. Лойиҳа қиймати 9,1 млн АҚШ доллар бўлиб, бу ерда 200 та доимий ва 2000 га яқин мавсумий иш ўринлари яратилади.

Маълумот учун, айти кунда жами йиллик қуввати 120 минг куб метр ДСП ишлаб чиқаришга ихтисослашган 4 та корхона мавжуд. Булар:

- Термиз шаҳрида “Термиз таъминот” МЧЖ (йиллик қуввати

30 минг куб метр, қамишдан);

- Сирдарё туманида “Файз” МЧЖ ҚК (30 минг куб метр, ғўзапоя, қамиш, бошқа ёғоч қипқларидан);

- Ўзбекистон туманида “Яйпан водий ламинати” МЧЖ

(йиллик қуввати 10 минг куб метр, терак ва бошқа ёғоч қипқларидан)

- Навоий вилоятида “Zhong Tian” ХК МЧЖ (йиллик қуввати 30 минг куб метр, терак ва ғўзапоядан).

2019-2025 йилларда диверсификация қилиш ва маҳсулот турларини кенгайтириш ҳисобига қурилиш материаллари ишлаб чиқаришнинг мақсадли кўрсаткичлари

Ёғоч плиталар ҳамда ёғочдан ва бошқа ёғочбоп материаллардан турдош плиталар (прогноз)		
Йиллар	Ўлчов бирлиги	Кўрсаткич
2018 й.(факт)	минг куб м	26,2
2021 й.		330
2022 й.		350
2023 й.		360
2024 й.		380
2025 й.		400
2025 йилда 2018 йилга нисбатан динамика (фоизда)		1 526,7

**2019-2021 йилларда қурилиш материаллари
саноати соҳасида амалга ошириладиган
истиқболли лойиҳалар рўйхати**

Худудлар	Лойиҳа номи	Ишлаб чиқаришлар сони	Умумий йиллик қуввати	Ажратиладиган кредитлар лимити (млн. долл.)
Қорақалпоғистон Республикаси	Ўзапоя, қамиш, сомон ва бошқа ўсимлик пояларидан ёғоч плиталар ишлаб чиқаришни ташкил этиш	3	180 минг куб м	20,0
Бухоро вилояти	Ўзапоя, қамиш, сомон ва бошқа ўсимлик пояларидан ёғоч плиталар ишлаб чиқаришни ташкил этиш	1	50 минг куб м	5,0
Сурхандарё вилояти	Ўзапоя, қамиш, сомон ва бошқа ўсимлик пояларидан ёғоч плиталар ишлаб чиқаришни ташкил этиш	1	150 минг куб м	7,0
Фарғона вилояти	Ўзапоя, қамиш, сомон ва бошқа ўсимлик пояларидан ёғоч плиталар ишлаб чиқаришни ташкил этиш	1	10 минг куб м	1,5

1.2 Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП)нинг афзалликлари, кўрсаткичлари

Барча қурилиш материалларида бўлгани каби ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП) ҳам ўзига муқобил бўлган қурилиш материалларига нисбатан бир қатор афзалликларга эга. Қуйида асосий афзалликларини санаб ўтамыз.

АФЗАЛЛИКЛАРИ

1. Арзон нарх. ДСП панеллари ишлаб чиқариш учун арраланган ёғоч қолдиғи ва ишлаб чиқаришга яроқсиз ҳолатдаги ёғоч чиқиндиларидан фойдаланилади. Бу эса ўз навбатида

таннархининг паст бўлишига олиб келади.

2. Исталган шакл яратиш имконияти. Яхлит ёғоч панелларига нисбатан кенлиги ва узунлиги туфайли исталган қалинликдаги ўлчамларни яратиш имконияти мавжуд.

3. Ишлов бериш қулайлиги.

Тахтани ҳар қандай йўналишда арралаш, бурғулаш ва маҳкамлагичлар билан улаш мумкин.

Зичлик

Ёғоч маҳсулотларининг зичлиги бу – ёғоч оғирлиги унинг

ҳажмига нисбатига айтилади. Ёғочнинг намлик кўрсаткичлари ўзгариб борган сари унинг зичлиги ҳам ўзгариб боради. Одатда ёғочнинг барча физик-механик кўрсаткичларини аниқлаш учун ўртача 12% намлик кўрсаткичи асос қилиб олинади. Шунга кўра, оғирлиги қанча катта бўлса, зичлиги ҳам шунча катта бўлади. 12% намлик кўрсаткичли ёғочлар зичлигига кўра 3 турга ажратилади. Булар:

1. Зичлиги паст ёғочлар – уларнинг кўрсаткичи **510 кг/м³** ва ундан паст;

2. Зичлиги ўртача ёғочлар – уларнинг кўрсаткичи **550-740 кг/м³ га** тенг;

3. Зичлиги юқори ёғочлар –

уларнинг кўрсаткичи **750 кг/м³ дан** юқори.

Мустаҳкамлик

Мустаҳкамлик кўрсаткичи бу – ёғочга махсус механик қурилмалар орқали босим берилганда унга чидамлик кўрсаткичига айтилади. Ёғоч махсулотларининг ўртача мустаҳкамлик кўрсаткичи **130 МПа га** тенг.

Иссиқлик ўтказувчанлик

Иссиқлик ўтказувчанлиги - бу ёғоч қалинлигининг иссиқликни бир сиртдан қарама қарши томонга ўтказиш қобилиятига айтилади. Ёғоч турлари, зичлиги, намлиги ва кесиш йўналишига қараб **0,17-0,31 Вт/(мК) га** тенг.

1.3 Ишлаб чиқариш ҳолати рақамларда

2020 йилда ДСП га бўлган талаб 645,0 минг м³, ишлаб чиқариш ҳажми эса 90,6 минг м³ ни ташкил этган (таъминланганлик даражаси 14 %).

2016 йилда умумий қиймати 280,6 млрд сўмлик 155,3 минг м³ ЛДСП ишлаб чиқарилган бўлса, ушбу рақамлар 2021 йилда 580,0 млрд сўмлик 230,0 минг м³, 2026 йилда 929,6 млрд сўмлик 350,0 минг м³ ни ташкил этиши режалаштирилмоқда.

2026 йилга келиб ЛДСП билан таъминланганлик 52% ни ташкил этиши прогноз қилинмоқда (2020 йилга нисбатан 3,7 баробар кўп).

Хозирда амалга оширилаётган умумий ишлаб чиқариш қуввати 395,0 минг м³ ни ташкил этувчи 7 та ДСП ва ЛДСП ишлаб чиқариш инвестиция лойиҳаси доирасида 3 560 та

янги иш ўрни яратилиши кутилмоқда.

Умумий олганда, 2021 йилда республикада барча турдаги қурилиш материаллари ишлаб чиқариш кўрсаткичи 24,2 трлн сўмни, 2026 йилда эса 41,5 трлн сўмни ташкил этиши режалаштирилган. Экспорт эса 2021 йилда 270 млн АҚШ доллари, 2026 йилга келиб эса 505 млн АҚШ долларига етказилиши прогноз қилинмоқда.

Шу билан бирга, соҳага жалб этилаётган инвестициялар миқдори 2021 йилда 1 610,0 млн АҚШ доллари, 2026 йилда 2 250,0 млн АҚШ долларини, маҳаллийлаштириш кўрсаткичлари эса 2021 йилда 905,1 млрд сўмни, 2026 йилга келиб эса 1 550,0 млрд сўмни ташкил этиши кутилмоқда.

II. ХОМ АШЁ ТУРЛАРИ ВА МАВЖУД ЗАҲИРАЛАР

Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП) ишлаб чиқариш учун бир қатор ёғочбоп дарахт навлари қатори павловния дарахтининг чиқиндиларидан ҳам хом ашё сифатида ишлатиш мумкин. Республикамизда павловния кўчатини экиш, уни кўпайтириш билан боғлиқ бир қатор тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Хусусан, республикада қурилиш материаллари, ёғоч ва ёғоч қириндили хом ашё ишлаб чиқаришни ривожлантириш, мебель саноатида ёғоч маҳсулотларига бўлган эҳтиёжни қондириш, импорт ҳажмини кескин камайтириш, шунингдек, аҳолини муқобил энергияга бўлган эҳтиёжини қондириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 27 августдаги 520-сонли қарори қабул қилинди.

Қарор билан Республика бўйича тупроқ-иқлим шароитидан келиб чиқиб, сув танқис, ер ости сувлари 30 метрдан пастда жойлашган фойдаланилмаётган

захира майдонларда ҳамда ўрмон фондининг сув танқис ёки тупроғи шўр бўлган ерларида синов тариқасида 2020 — 2024 йилларда павловния дарахти плантацияларини барпо этишнинг прогноз кўрсаткичлари;

2020 — 2024 йилларда павловния дарахти плантацияларини барпо этиш учун талаб қилинадиган кўчатлар миқдорининг прогноз кўрсаткичлари тасдиқланди.

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ҳокимликларига талабгорларга қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар ёки қишлоқ хўжалиги учун яроқсиз бўлган ерлар ёхуд қишлоқ хўжалигининг сифати ёмон ерлари ҳамда ўрмон фондига қарашли ерлардан — ўрмон билан қопланмаган ер участкалари павловния етиштириш учун ижара ҳуқуқи асосида ажратилишини таъминлаш топшириғи берилган.

Қарорга кўра ёғоч ва ёғоч қириндили хом ашё ишлаб чиқа-

ришни етарли хом ашё билан таъминлаш, мебель ишлаб чиқариш саноати самарадорлигини ошириш мақсадида павловния плантацияларини барпо этиш учун ҳар бир лойиҳага 100 гектардан кам бўлмаган ер майдони ажратилиши белгилаб берилди.

Мамлакатимизда сўнги 5-6 йилларда павловнияга қизиқиш ниҳоятда ортиб бормоқда. Павловния ер шарида мавжуд дарахтлардан нафақат энг тез ўсиши билан ажралиб туради, балки ҳаёлий гўзаллик кашф этиб гуллаши, қимматли ёғоч, асал, биомасса манбаи эканлиги билан қадрланади, у манзарали дарахт сифатида истироҳат боғлари, хиёбонларни безайди. Албатта, павловния мамлакатимизда янги ўсимлик бўлгани учун жуда кўп саволлар пайдо бўлади.

Павловния дарахтининг бир қанча турлари мавжуд.

Каталпа павловнияси – совуққа чидамлилиги бўйича 7 иқлимий ҳудудга ($-17,5^{\circ}$ дан $-12,5^{\circ}$ гача) тегишли. Гуллари

йирик, оч пушти, попуксимон бўлиб, дарахтнинг энг юқорисидаги йирик шохларида йиғилган. Павловниянинг ушбу тури бошқаларига қараганда анча секин ўсади. 4 – ёшидан бошлаб энига қараб сезиларли ўсиши кузатилади ва йилига ўсиш 1-2 сантиметрни ташкил этади, бу эса йиллик нозик ҳалқалар ҳосил бўлишига олиб келади. Шу хоссаси туфайли Каталпифолия ёғочи энг қимматбаҳо ҳисобланади ва оддий, масалан Томентоза ёғочига қараганда 3 баробар қиммат туради. Каталпифолия қанча узоқ вақт ўсса, йиллик ҳалқалари янада нозиклашаверади, нархиям ортаверади. Қулай иқлимий шароитда ва совуқ жойларда яхши ўсади.

Элонгат павловнияси - совуққа чидамлилиги бўйича 7 иқлимий ҳудудга ($-17,5^{\circ}$ дан $-12,5^{\circ}$ гача) тегишли. Элонгат Павловнияси энг тез ўсувчи турлардан бири бўлиб, танаси тиктурувчи, кенг конуссимон тожли дарахтдир. Тўпгули су-

пургисимон оч пушти, 30 сантиметр узунликкача боради. Ушбу тур Марказий Европанинг Италия, Испания каби илиқ ҳудудларида етиштиришга мосдир. Тез ўсганлиги сабабли Элонгата биомасса олиш мақсадида ҳам етиштиришга жуда қулайдир. Мазкур тур Ўзбекистоннинг деярли ҳамма жойида ўсади, лекин Томентоза ва ШанТонг турлари каби кенг оммалашмаган.

Фартуней павловнияси – совуққа чидамлилиги бўйича 8 иқлимий ҳудудга (-12° дан $-6,5^{\circ}$ С гача) оид. Фартуней павловнияси иссиқсевар тур бўлиб, танаси жуда тўғри ўсувчи, дарахт танасининг юқорисида жойлашган тожи узунчоқ кўринишда бўлиб, баланлиги 30 метргача етади. Мазкур тур ёғочининг жуда юқори сифати билан таърифланади. Соф фартуней бугунги кунда кам учрайди, унинг ўрнига Томентоза ва ШанТонг турларининг дурагайи кўп етиштирилади.

ШанТонг павловнияси – совуққа чидамлилиги бўйича 6 иқ-

лимий ҳудудга ($-23,5^{\circ}$ до -18° С) тегишли.

Чатиштиришдан олинган ШанТонг дурагайида совуққа чидамлилик, тез ўсиш, тананинг тўғри ўсиши, дарахт тожининг узунчоқ шакли ва чиройли гуллаши каби белгилар мужассамлаштирилган. ШанТонг тури ер шарининг барча ҳудудларида ўстирилиши мумкин, хоҳ совуқ, хоҳ иссиқ бўлсин. Тожининг узунчоқ шакли туфайли 1 гектар ерга кўп сонли дарахт ўтқазилиши мумкин. ШанТонг ҳозирги кунда қимматли ёғоч, кўп миқдорда биомасса олиш учун плантациялар яратишга жуда мос павлония тури ҳисобланади. Павловния турлари ва навларининг хусусиятларини ўрганиш, инсон яратган ШанТонг дурагайини ҳамма талабларга жавоб берадиган сифатли ёғоч берадиган, кўп миқдорда биомасса олинадиган, шунингдек кўкаламзорлаштириш учун манзарали дарахт сифатида етиштириш мумкин деган хулосага келиш имконини берди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 27 августдаги 520-сонли қарорига кўра республика бўйича тупроқ-иқлим шароитидан келиб чиқиб, сув танқис, ер ости сувлари 30 метр чуқурликда жойлашган фойдаланилмаётган захира майдонларда ҳамда ўрмон фондининг сув танқис ёки тупроғи шўр бўлган ерларида синов тариқасида 2022 — 2024 йилларда павловния дарахти плантацияларини барпо этишнинг прогноз кўрсаткичлари

гектар

Худудлар	Шундан, йиллар бўйича:					
	2022 йил		2023 йил		2024 йил	
	Захира ерларда	Ўрмон фонди ерларида	Захира ерларда	Ўрмон фонди ерларида	Захира ерларда	Ўрмон фонди ерларида
Андижон	140	22	210	24	245	27
Бухоро	-	7	-	8	-	10
Жиззах	60	16	90	18	120	20
Қашқадарё	-	23	-	25	-	29
Навоий	-	8	-	9	-	10
Наманган	120	30	130	33	150	38
Самарқанд	100	30	150	33	175	38
Сурхондарё	-	14	-	16	-	18
Сирдарё	60	6	90	6	120	10
Тошкент	250	32	300	26	300	30
Фарғона	140	22	210	25	245	29
Жами:	870	210	1180	223	1355	259

Павловния кўчатлари тўсин олиш учун 2,5x2,5 м ўлчамда 1 гектарга 1600 та экилади. 3 - 4 - йилда тахминан 1200 та кўчат (75 %) тўсин сифатида фойдаланиш учун кесилади. Қолган қисми, тахминан 400 таси ёғоч олиш учун 5x5 м ўлчамда қолдирилади.

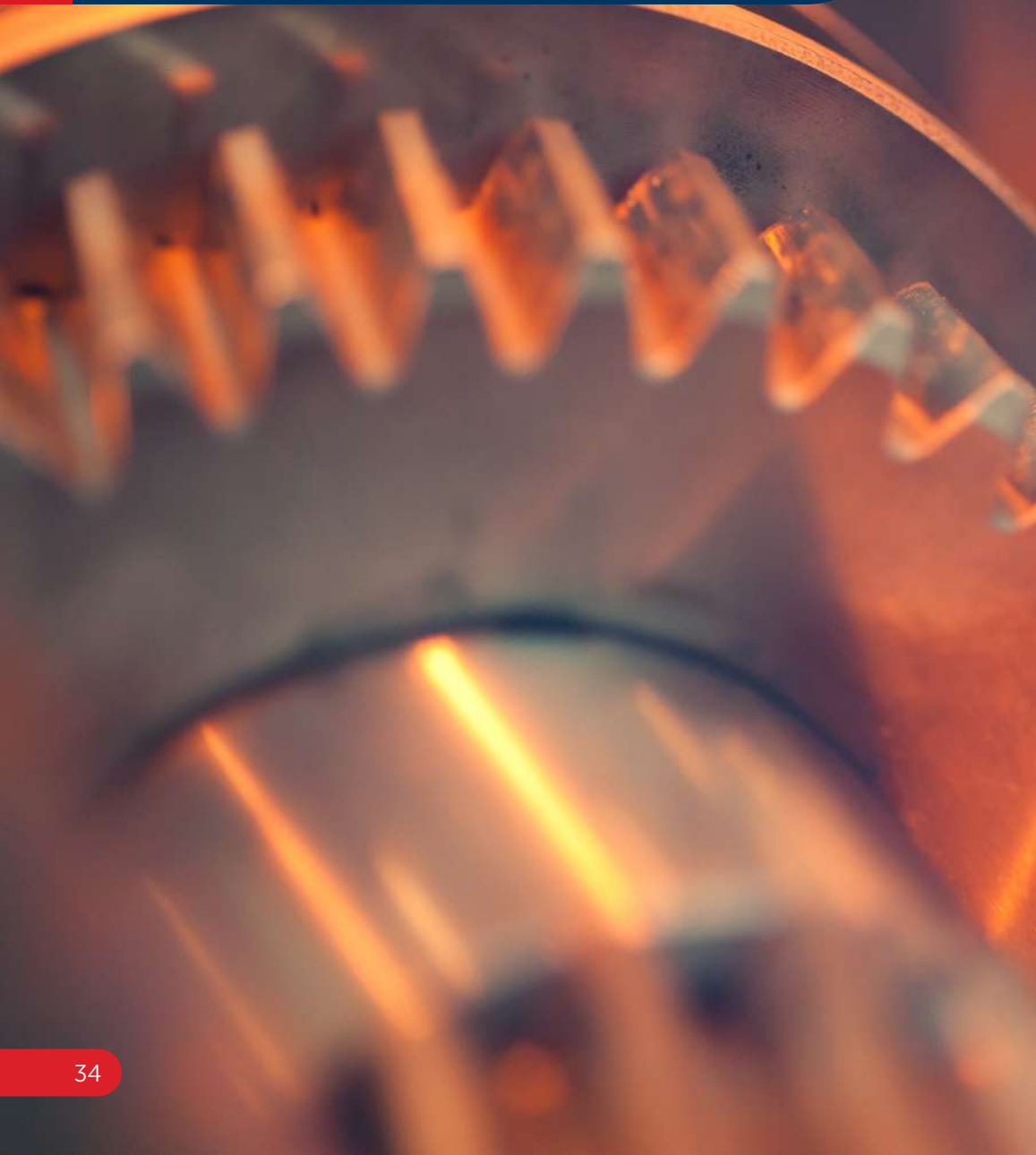
Ерни унимдорлиги ва тўғри олиб бориладиган агротехника тадбирларига қараб 7-8 йиллар оралиғида 1 гектардан 300-

1000 куб метр ёғоч олиш мумкин. Бунда кўчатнинг сифатига ҳам кўп нарса боғлиқ.

Ҳозир 1 куб ёғочнинг бозор нархи 300 АҚШ доллари деб ҳисобласак, ўртача 600 куб ёғочни деярли 180 000 АҚШ долларига сотиш мумкин.

Шунингдек, павловния дарахти 3-йилдан бошлаб гуллаши ҳисобга олинса, 1 гектардан ёшига қараб 0,5-1 тоннагача асал олиш мумкин.

III. ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Ҳар бир ишлаб чиқарувчининг ДСП ишлаб чиқариш технологияси тахминан бир хил. Фарқлар фақат босқичлар кетма-кетлигида ва баъзи бир ишлов бериш усулларида. Бундан ташқари, маҳсулот сифати ишлаб чиқарувчининг ишлаб чиқариш жараёнига муносабати ва ишнинг ҳар бир босқичида назоратига боғлиқ.

Ҳозирда ДСП энг машҳур материаллардан биридир. ДСП нинг асосий афзаллиги шуки, у нисбатан паст таннархга ва ишлов бериш қулайлигига эга.

Кўпинча ДСП ишлаб чиқаришда ундаги гидрофобик, антисептик ва бошқа қўшимчаларнинг мавжудлиги материалнинг мустаҳкамлиги ва чидамлилигини белгилайди.

ДСП ишлаб чиқариш ёғочни қайта ишлаш заводларида ва кичик корхоналарда амалга оширилади. ДСП панеллари қурилиш ва пардозлаш материаллари сифатида қурилиш, мебел ишлаб чиқариш ва таъмирлаш

ишларида кенг қўлланилади. Мебел ишлаб чиқаришда ДСП панелларидан фойдаланиш ишлаб чиқаришга нисбатан нарх кўрсаткичи жозибали кўриниши ва юқори функционал талабга жавоб бериши билан боғлиқ.

ДСП ишлаб чиқариш технологияси ёғочни қайта ишлаш чиқиндиларидан фойдаланишга асосланган. Хом ашё - бу ёғоч чиқиндиларидан ҳосил бўлган ёғоч қириндилари. ДСП нинг сифат кўрсаткичларига унинг таркибий бўшлиқлар шакли таъсир қилади. Бўшлиқлар қанча кичик бўлса, ДСП шунчалик мустаҳкам бўлади.

Демак ДСП плиталари юқори ҳарорат ва босим таъсирида қуруқ пресслаш усули ёрдамида ишлаб чиқарилади.

ДСП плиталари – ўрнатиш ва ишлатиш учун оддий ҳамда қулай, фойдаланиш учун арзон, нарх жиҳатдан ҳамёнбоп ҳисобланган қурилиш материалидир.

ДСП ни ишлаб чиқариш технологияси асосан тўрт (4) босқични ўз ичига олади, хом-ашёни тайёрлаш, ёғочни толасимон қилиб олиш, плита кўринишида саралаш ва иссиқ босим остида пресслаш.

Хом-ашёни тайёрлаш жараёни

Ушбу босқичда ёғоч ўзининг химоя қобиғидан тозаланади (бу жараён айланаётган барабан ичида боради) ва майдалайдиган ускунага (бу жараёнда пўстлоғидан тозаланган ёғоч тишли дробилкалар орасидан ўтиб майдаланилади) майдаланган қириндаларни механик саралашдан ўтказди, йирик ва майда заррачаларга саралаб ажратилиб фракцияларга бўлинади. Лентали конвейер орқали сараланган заррачалар узлуксиз ювувчи сепараторга узатилади. Бунда қайноқ сув пуркаши натижасида қириндилар ичида мавжуд бўлган чиқинди, кум, майда тошчалар, шиша ва

бошқа нарсалар тубга чўкиб қолади.

Шундан сўнг қириндилар бункерга келиб тушади, у ерда 80-95 °С температурада пар ёрдамида қуритилади. Қуритишдан асосий сабаб қириндиларни прессга киришидан олдин бир хил температурада ва намликда бўлишини таъминлашдир.

Қириндиларга таъсир эттирилган иссиқ парнинг вазифаси қириндини юмшоқроқ қилиш ҳисобланади, бу эса ўз ўрнида қириндиларни динамик зўриқишга чидамлилигини оширади.

Қириндалар бир неча дақиқага шнекли тўйинтиргичга юборилиб пастдан юқори босимда иссиқ ҳаво билан (165-175 °С) қиздирилади. Тозаланган ва фракцияланган қириндилар толаларга майдаланишга ўтади.

Толаларни тайёрлаш жараёни

Қириндиларни майдалаб

толаларга ажратиб майдалайдиган агрегатда амалга оширилади. Бу ДСП ни ишлаб чиқаришдаги ягона майдалаш жараёни. Қириндили толаларга боғловчи материал маълум концентрация асосида қўшилади, у билан бирга парафин эмульцияси ва керак бўлса қотиргич ҳам қўшилади.

Олинган толалар қуритишга юборилади. Толаларни юзалари узунлиги ва механик таъсирдан толалар бир - бири билан чалкашиб кетиши хавфи борлиги сабабли толаларни ноанъанавий усуллар ёрдамида смолалаш, барабан кўринишидаги қуритиш дастгоҳларини ишлатиш керак эмас. Фақат қуритиш билан чегараланган ҳарорат яъни ёғочнинг ички деструкциясига олиб келмайдиган ҳароратга 180-220 °С амалга ошириш мумкин.

Қуритишдан мақсад нафақат қуритиш балки, ёғоч массасининг намлигини ҳам назорат қилишдир. Қуритишдан чиқаётган массанинг намлиги 8-9% ни ташкил этиши керак. Қури-

тишдан сўнг ёғоч массасидан ҳаво тортиб олиниши керак, бу ишни циклонлар бажаради.

Плита ҳосил қилиш ва прессдан олдинги жараёнлар

Толаларни аниқлик билан плита шаклида жойлашиши ДСП ни сифатини кўрсатади, бошқача қилиб айтганда сифатини белгилайди. Толалар ўрам кўринишида бункердан чиқиб сараловчи ёрдамида машина эни бўйлаб ёйилади. Форма ҳосил қилувчи машинада жойлашган роликлар ёғочли масса ни лентали транспортёрда бир текисда боришини бошқаради. Формаловчи валлар толаларни аниқ бир технологик режимда боришини, ёғочли масса ни устки қисмида жойлашиб ҳосил бўлаётган плитани транспортёр устида бир хилда тарқалишини назорат қилади. Бу эса ДСП ни устини теккис чиқишини таъминлайди.

Тайёр бўлган плита кўринишидаги масса енгил пресс остидан ўтади, унда пресс ичидаги ҳаво чиқарилиб юборилади.

Пресшлаш жараёни

Ушбу жараёнда бир вақтнинг ўзида бир неча қават плитани пресшлашга ёки бир қават плитани пресшлашга мослашган прессловчи дастгоҳлар ишлатилиши мумкин.

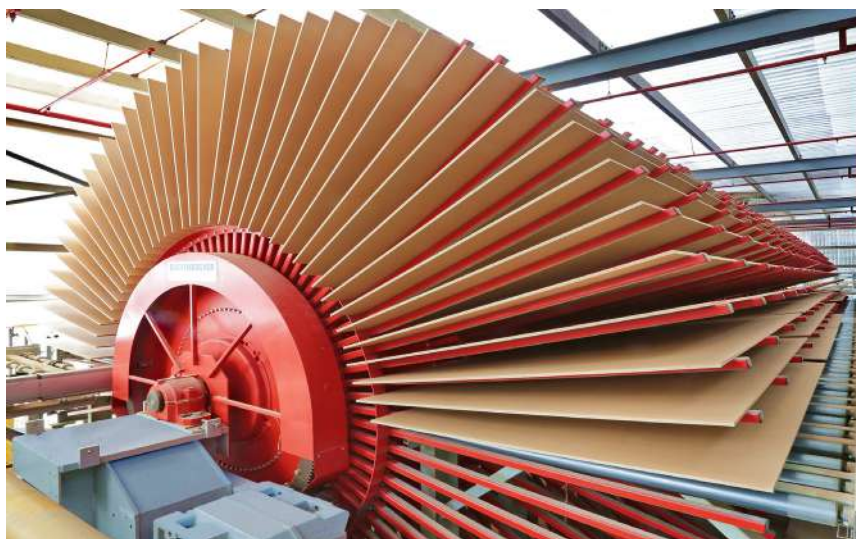
Тўхтовсиз пресс иш унимдорлигининг асоси 10-20% кўплиги, ўлчамларни ўзгариб кетмаслиги, техник хизмат кўрсатишни соддалашуви ва монтаж ишларини кам харажатлилигидир.

Кўп қаватли пресслар юқори

даражали ишончилиги туфайли ўзларига яхши ном олганлар. Унинг афзалликлари бир маромидаги иссиқликни барча плиталарга тарқатиши, ишончли гидравлилик системаси, автоматлаштирилган бошқарув системасидир.

Совутиш

ДСП ни ишлаб чиқариш технологиясини охириги жараёни бу плиталарни совутишдир. Бу плитанинг ички зўриқиши қоришмадаги газлар туфайли

говакчалар пайдо бўлишидан сақлаш учундир.

Вақтинча сақлаш

ДСП ни ишлаб чиқариш технологиясида яқунловчи босқич плиталарни қайта ишлашдир. Бўшатиш линияси, прессдан сўнг махсус арралар билан плитанинг ортиқча энли жойлари кесиб ташланади. Сўнг плиталар айланувчан советгичга бориб тушади ва у ерда 20-25 дақиқа совутилади.

ДСП тахта сифатини баҳолаш

Ишлаб чиқариш жараёнида миксерлар, қолиглаш машиналари, пресслаш ускуналари, совутгичлар, кесиш машиналари ва силлиқлаш машиналари қўлланилади. Тўлиқ замонавий технологик линияларидаги барча жараёнлар автоматлаштирилган.

Курилиш materiali ГОСТ талабларига (эгилювчанлик ва тортишиш кучи, зичлик, сувда шишиш, намлик жиҳатидан), ёнгин хавфсизлигига, экологик талабларга ва санитария меъёрларига жавоб бериши керак.

Сифатли маҳсулотлар учун ишлаб чиқарувчи томонидан кафолатланган материалнинг эксплуатация ва истеъмол хусусиятларини тасдиқловчи мувофиқлик сертификатлари берилади.

Шунингдек, ДСП materiali билан бир қаторда бугунги кунда мебел ва декоратив қопламалар ишлаб чиқариш учун ЛДСП materiali ва МДФ қаттиқ ёғочдан фойдаланилмоқда.

ЛДСП ишлаб чиқаришнинг якуний босқичида улар юқори босим ва юқори ҳароратда махсус полимер плёнка билан қопланади.

Ушбу махсус полимер плёнка меламина билан сингдирилган қоғоздан тайёрланган. Баъзан, ЛДСП ишлаб чиқаришда сув, нам ва ташқи муҳит таъсирида қирилиш, чизилишдан ҳимоя қилиш мақсадида махсус лак ҳам ишлатилади.

ЛДСП materiali ташқи юк таъсирига кучли ва маҳкамлагичларни яхши ушлаб туради. Улар деярли механик шикастланишга чидамли ва улар камида 10 йил хизмат қилишлари мумкин.

Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП) ишлаб чиқариш технологияларининг дастлабки нархлари

1. Хитой Халқ Республикасида ишлаб чиқарилган, йилига 15 000 м³ ёғоч қириндисидан плиталар ишлаб чиқариш қувватига эга РЧ кичик технологик линияси. Дастлабки нархи – 600 000 АҚШ доллари.

2. Россия Федерациясида ишлаб чиқарилган йилига 30 000 м³ ёғоч қириндисидан плиталар ишлаб чиқариш қувватига эга LESPT технологик линияси. Дастлабки нархи – 31,2 млрд сўм.

Ушбу линия ишга туширилиши натижасида **18-22 нафар янги иш ўрни** яратилиши мумкин.

IV. СИФАТ, МЕЪЕРИЙ ҲУЖЖАТЛАР ВА ЎЛЧОВ ВОСИТАЛАРИ

4.1 Стандарт ва сифат кўрсаткичлари

Ўзбекистон Республикасининг “Стандартлаштириш тўғрисида”ги Қонунига асосан барча маҳсулот ва хизматлар тегишли тартибда стандартлар асосида ишлаб чиқарилиши қатъий белгилаб қўйилган.

Шунинг учун ДСП плиталари белгиланган стандарт талаблари доирасида ишлаб чиқарилиши зарур. Ушбу стандартларни Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар ва ташқи савдо

вазирлиги ҳузуридаги Техник жиҳатдан тартибга солиш агентлигининг Стандартлар институтидан сотиб олиш мумкин.

Норматив ҳужжатларда ДСП плиталари ишлаб чиқариш, уларни сақлаш, хом ашёни танлаш, хом ашё таркибида саноат чиқиндиларидан фойдаланиш тартиби, маҳсулотни ташиш даврий сифат кўрсаткичларини текшириб бориш каби талаб ва тавсиялар келтирилади.

ДСП плиталари ишлаб чиқариш ва у билан боғлиқ жараёнларни амалга ошириш учун зарур стандартлар:

Стандарт рақами	Стандарт номи
ГОСТ 10634-88	Ёғочдан ясалган плиталар. Физик-механик хусусиятларини аниқлаш усуллари.
ГОСТ 11843-76	Ёғочдан ясалган плиталар. Қаттиқликни аниқлаш усули.
ГОСТ 10905-86	Плиталар қиёслаш ва белгилаш. Техник шартлар.
ГОСТ 10637-78	Ёғочдан ясалган плиталар. Винтларни чиқариб ташлаш учун ўзига хос қаршилиқни аниқлаш усули.
ГОСТ 10635-88	Ёғочдан ясалган плиталар. Бикирлик пайтида куч чегараси ва эластик модули аниқлаш усуллари.
ГОСТ 10636-90	Ёғочдан ясалган плиталар. Плитанинг қатламига перпендикуляр кучланиш кучининг чегарасини аниқлаш усули.
ГОСТ 28015-89	Бир қаватли ёғоч тахта плиталари. Техник шартлар.
ГОСТ 8673-93	Плиталар. Техник шартлар.
ГОСТ 30427-96	Умумий фойдаланиш учун фанера. Ташқи кўриниши бўйича таснифлашнинг умумий қоидалари
СН 2.2.4/2.1.8.566	Санитария меъёрлари ва қоидалари. Саноат тебраниши, турар жой ва жамоат биноларида тебраниш
ГОСТ 8242-88	Қурилиш учун ёғоч ва ёғочдан тайёрланган материаллардан тайёрланган профиль қисмлари. Техник шартлар
СНиП 2.03.13-88	Поллар

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 майдаги “Қурилиш материаллари саноатини жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”-ги ПҚ-4335-сонли қарорининг 6-илоvasи “2021 йилнинг 31 декабрига қадар давлат томони-

дан қўллаб-қувватлаш орқали қабул қилинадиган қурилиш материаллари соҳасидаги халқаро стандартлар рўйхати”га мувофиқ 2019 йилда 340 та, 2020 йилда 542 та халқаро стандартлар қабул қилинди, 2021 йилда яна 505 та халқаро стандарт қабул қилиш режалаштирилган.

4.2 Мувофиқлик сертификати ва уни online тарзда расмийлаштириш

Жараён оддий ва унда инсон омили иштироки камайтирилган. ДСП плиталари учун мувофиқлик сертификатини масофадан туриб олиш мумкин. Бунда Сиз **singlewindow.uz** электрон платформасига кирасиз, **ариза тақдим этиш** тугмачасини босган ҳолда ўз маълумотларингизни киритасиз.

Аризангиз кўриб чиқилади ҳамда **3 иш куни** ичида тегишли мутахассислар келиб Сиз ишлаб чиқараётган ДСП плиталаридан

намуналар олади. Маҳсулотни тегишли тартибда лаборатория синовларида текширади, стандарт талабларга жавоб берган тақдирда Сизга мувофиқлик сертификати берилади.

4.3 Ўлчов воситалари ва уларни қиёслов кўриги

ДСП плиталари материалларини ишлаб чиқаришда турли хил ўлчов воситаларидан, хусусан узунлик ўлчов инструменти, чегаравий ясси узунлик ўлчовлари, соат индикаторлар, штангенциркул каби ўлчов воситаларидан фойдаланилади.

Ушбу ўлчов воситалари қурилиш материалнинг сифати, стандарт талабларда белгиланган геометрик ўлчамлардан, оғирликлардан четга чиқмаганлиги каби муҳим факторларни

доимий назорат қилиш учун зарур ҳисобланади.

Ушбу ўлчов воситалари Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлигининг 2019 йил 30 июлдаги «Метрология текширувидан ўтказилиши лозим бўлган ўлчов воситалари туркумларининг рўйхатини тасдиқлаш тўғрисида»ги **3174-сон буйруғи**га асосан **Миллий метрология институти томонидан қиёслов кўригидан ўтказилади.**

V. САМАРАДОРЛИК КЎРСАТКИЧЛАРИ

29%

● 167 +4.19%

● 170 -7.55%

● 141 +1.2%

● 95 +3.39%

● 46 +6.56%

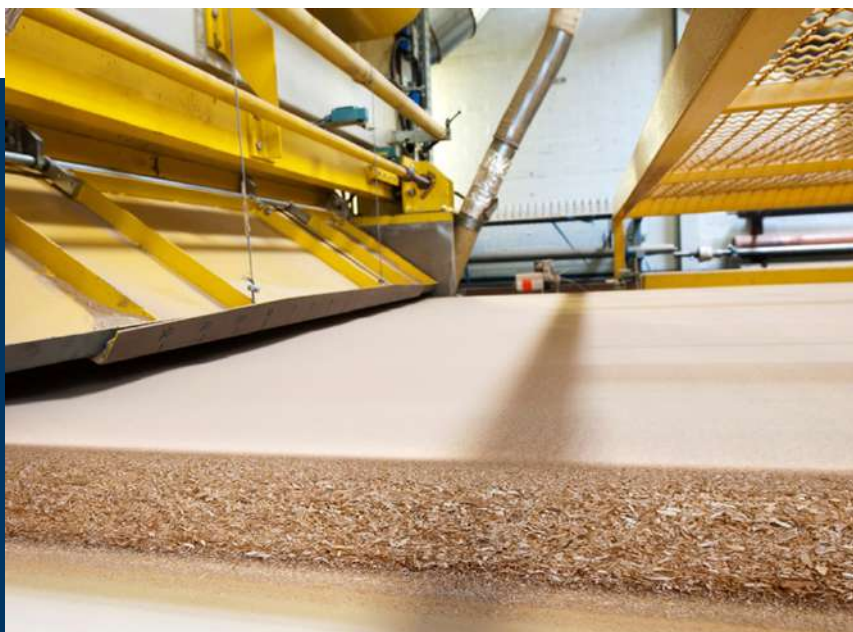
● 15 +1.73%

29%

ДСП материалларини ишлаб чиқариш учун тайёр маҳсулот таннархига таъсир этувчи асосий омиллардан бири бу ёғоч пиломатериалларнинг нархи ҳисобланади. Чунки пиломатериал асосий хом-ашё ҳисобланиб, нархлари биржа савдолари натижаларига кўра ўсиб ёки камайиб борувчи

ҳисобланади. Жумладан йилига 5,0 минг метр куб ДСП ишлаб чиқариш учун 1 минг тонна атрофида ёғоч қириндиси таълаб этилади. Ҳозирги кунда ёғоч қириндисининг бозор нархи 1,4 млн сўмни ташкил этишини ҳисобга олсак, ёғоч учун йилига 1,4 млрд сўм сарфланади.

ДСП ишлаб чиқариш хом-ашё материалларига кетадиган харажатлар

Хом ашё тури	1м ³ га материал сарфи, кг	Нархи, сўм/кг	Шу жумладан 1м ³ учун сарф этилган хом ашё, сўм	5 минг метр куб паркет панеллари учун йиллик харажатлар, минг сўм
Ёғоч қириндиси	200	1400,0	280 000	1 400 000 000
Электр-энергия	13.1кВт/м ³	450,0	5 895	29 475 000
Жами:			285,895 сўм/м ³	1 429 475 000 сўм/йил
Транспорт харажатлари: (жами харажатларнинг 3,0%)			42 884 250	1 472 359 250
Хом-ашёларни сақлаш харажатлари: (жами харажатларнинг 1,0%)			1 429 475	1 443 769 750
Жами (транспорт ва сақлаш харажатлари қўшиб ҳисоблаганда) харажатлар:			44 313 725	1 473 788 725
Ишлаб чиқарувчининг фойдаси: (жами харажатларнинг 30,0%)			442 136 617	1 915 925 342
Умумий:				1 915 925 342

Изох: ДСП плиталарининг қалинлигига қараб унинг юзаси (кв метр) миқдори ўзгариб боради. Мисол учун 1м³ ёғоч қириндисидан 3 см қалинликдаги 33 кв метр ДСП плиталари ишлаб чиқариш мумкин.

Ишлаб чиқариш жараёнида сарфланадиган электр энергияси миқдорини ҳисоблаш мақсадида йилига 5,0 минг метр куб бўлган ДСП панеллари материалларини ишлаб чиқариш корхонаси танлаб олинди.

Агарда ДСП панеллари материалларини ишлаб чиқариш заводи бир йилда ўртача 300 кун, 8 соатдан иборат 2 сменада фаолият кўрсатади деб ҳисобласак, у ҳолда бир кундаги материаллар сарфи қуйидагича:

ДСП плиталари ишлаб чиқариш вақтлар оралиғи кесимида

Маҳсулот тури	Йиллик, м ³ /йил	Кунлик, м ³ /смен.	Соатлик, м ³ /соат
ДСП плиталари	5000,0	16,3	1,04

VI. ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАР ВА АТРОФ МУҲИТГА ТАЪСИРИ

6.1 Экологик меъёрлар ва тартибга солувчи ҳужжатлар

Экология – тирик жонзотларнинг яшаш шароити ва уларнинг ўзлари яшаб турган муҳит билан ўзаро мураккаб муносабатлари ва шу асосда туғилган қонуниятларни ўрганати, инсоннинг табиат билан ўзаро таъсирини энг мақбул тарзда ишлаб чиқаради. Экологик назорат атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари талаблари бузилишининг олдини олиш, уни аниқлаш ва унга чек қўйишга, табиатни муҳофаза қилиш фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган давлат ва жамоатчилик чора-тадбирлари тизимидир.

Ўзбекистон Республикасининг 1992 йилдаги 9 декабрдаги **«Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»**ги ҳамда 1996 йил 27 декабрдаги **«Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида»** Қонунлари табиий муҳит шароитларини сақлашнинг, табиий ресурслардан

оқилона фойдаланишнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий асосларини белгилаб беради. Қонуннинг мақсади инсон ва табиат ўртасидаги муносабатлар уйғун мувозанатда ривожланишини, экология тизимлари, табиат комплекслари ва айрим объектлар муҳофаза қилинишини таъминлашдан, фуқароларнинг қулай атроф муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини кафолатлашдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5863-сонли фармониға биноан:

- экологик жиҳатдан энг кам хавф туғдирувчи материаллардан, маҳсулотлардан, ишлаб чиқариш объектлари ва бошқа объектлардан устувор даражада фойдаланиш;

- иқтисодиётни экология-

лаштириш, табиатдан фойдаланишнинг иқтисодий механизmlарини жорий қилиш, экологик жиҳатдан энг кам хавф туғдирувчи материаллар, маҳсулотлардан, ишлаб чиқариш объектлари ва бошқа объектлардан устувор даражада фойдаланиш;

- янгидан фойдаланишга топширилаётган ишлаб чиқариш қувватларининг атмосфера ҳавосини ифлослантирувчи стационар манбаларида самардорлиги **99,5 фоиздан** паст бўлмаган чанг ва газларни тўтиб қолувчи қурилмалар қўлланилишини таъминлаш;

- амалдаги ишлаб чиқариш қувватларининг атмосфера ҳавосини ифлослантирувчи стационар манбаларида самардорлиги **95 фоиздан** паст бўлмаган чанг ва газларни тўтиб қолувчи қурилмалар қўлланилишини таъминлаш каби топшириқларидан келиб чиқиб қурилиш материаллари sanoатидаги мавжуд ишлаб чиқариш

корхоналари ва янгидан ташкил этиладиган корхоналарга ушбу талаблар белгиланган.

Инсоният ҳаёти уни ўраб турган табиий муҳит билан узвий боғлиқ бўлиб, буни тасдиқлайдиган манбаалар ҳар қадамда учраб туради. Жаҳон кўламида жадал суръатлар билан кечаётган фан-техника инқилоби одамларнинг меҳнат шароити, турмуш даражаси яхшиланишига ижобий таъсир этиш билан бирга у туғдирган экологик ўзгаришлар, ўз навбатида, инсониятга, уни ўз бағрида сақлаётган она табиатга асоратли таъсир кўрсатмоқда. Бизни ўраб турган табиатни чиндан ҳам она десак бўлади. Чунки у бутун борлиқни ҳаётбахш нафаси билан таъминлаб туради, тўйдиради, кийинтиради. Ана шундай марҳаматли табиатнинг озор топиши у билан бевосита одамзод ва жониворларни тахликага солиб қўйиши мумкин. Азот оксидларининг чиқариб ташланиши криоген

техникада ва уй шароитида хлор-фтор-карбонатларнинг кенг қўламда қўлланилиши Ернинг озон қаватини сақлаш муаммосини кескинлаштириб юборади.

Ҳозирги замон фан-техника тараққиёти, шунингдек табиатга антропоген (инсоннинг бевосита қатнашиши) таъсир этишнинг тобора кучайиши натижасида табиий омилларнинг ўзаро боғланиши маълум даражада мувозанатдан чиқмоқда, бу эса ер юзида ҳаётий жараён рисоладагидек кечишига хавф солмоқда. Шу боисдан табиий муҳитни асраш муаммолари кўп жиҳатдан экологик тадқиқотлар билан боғланади.

Табиий бойликлардан оқилана фойдаланишдан табиатда рўй берадиган жараёнларнинг ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш қонуниятлари ҳақидаги билимлар катта аҳамиятга эга. Бусиз табиий жараёнларга баҳо бериш, уларни ҳисобга олиш, табиатга, табиат компонент-

ларига кўрсатилган ҳар қандай таъсирнинг келажақда қандай оқибатларга олиб келишини олдиндан билиш мумкин эмас. Инсон табиатдан фойдаланганда ва унга таъсир кўрсатаётганда билиши ва фаолиятида амал қилиш зарур бўлган, асосан, **5 қонуният** мавжуд:

1) Табиатдаги барча компонент ва элементлар ўзаро бир-бирлари билан боғланган, ўзаро таъсир этиб, муайян мувозанатда бўлиб, уйғунлик ҳосил қилган. Бирон компонент ёки элемент ўзгарса, бутун табиий комплексда ўзгариш рўй беради;

2) Табиатда тўхтовсиз модда ва энергиянинг айланма ҳаракати рўй бериб туради. Бу ҳаёт асоси;

3) Табиий жараёнларнинг ривожланишида муайян даврийликлар мавжуд (суткалик, йиллик, 12 йиллик, 33-35 йиллик ва кўп йиллик);

4) зоналик;

5) регионаллик.

6.2 Экологик ҳужжатларни расмийлаштириш

Экологик назорат объектлари қуйидагилардан иборат:

ер, ер ости бойликлари, сувлар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, атмосфера ҳавоси атроф муҳитга таъсир кўрсатувчи табиий ва техноген манбалар атроф муҳит ифлосланишига ва табиий ресурслардан нооқилона фойдаланилишига олиб келиши, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид солиши мумкин бўлган фаолият, ҳаракат ёки ҳаракатсизлик.

Экологик назоратнинг турлари:

давлат экологик назорати;
идоравий экологик назорат;
ишлаб чиқариш экологик назорати;

жамоатчилик экологик назорати.

Ҳар қандай янги лойиҳа бўйича ишлаб чиқариш корхонасини ташкил этилишида **экология йўналиши бўйича 5**

та норматив-ҳужжат ишлаб чиқилиши мажбурий тарзда қонунчилигимиз билан мустақамланиб қўйилган. Булар:

АМТА – атроф муҳитга таъсири аризаси ҳақидаги ҳужжат;

ЭОА – экологик оқибатлар аризаси ҳақидаги ҳужжат;

ПДВ – атмосфера қатламига чиқариладиган ташламалар ҳақидаги норматив;

ПДС – ер қатламига чиқариладиган зарарли чиқинди оқавалар ҳақидаги норматив. Агар чиқинди сувлар канализация тармоғига уланса **КЭН** нормативи ишлаб чиқарилади ;

ПДО – ишлаб чиқариш корхонасининг фаолияти давомида ажраладиган саноат ва маиший чиқиндиларнинг ҳудудга ва атрофга жойлаштирилиши ҳақидаги норматив. Агар чиқиндилар экологик сертификатланган бўлса компенсацион тўловларга тортилмайди.

VII. МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ

7.1 Техника хавфсизлиги ва саноат санитария қоидалари

Ўзбекистон Республикасида хавфсиз ва қулай меҳнат шароитида ишлаш юзасидан фуқароларнинг ҳуқуқлари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (37-модда) мустаҳкамланиб қўйилган. Ушбу конституциявий кафолатни амалда рўёбга чиқарилишига қаратилган аниқ чора тадбирлар Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига, «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонунда, бошқа бир қатор қонунлар ва қонун ости норматив ҳужжатларида белгиланган.

Меҳнат муҳофазаси - инсоннинг меҳнат жараёнидаги хавфсизлиги, сиҳат-саломатлиги ва иш қобилиятининг сақланишига қаратилган тадбирлар. Қонун ҳужжатларида меҳнат жараёнида қўлланиладиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техник, санитария-гигиена, даволаш-профилактика чора тадбирлари белгилаб қўйила-

ди. Меҳнат қилувчи шахс хавфсизлиги, саломатлиги, меҳнат қилиш қобилиятини ҳимоялаш, соғлом меҳнат шароитлари яратиш, касб касалликлари юз бериш хавфини олдини олиш, ишлаб чиқаришда жароҳатланишларга йўл қўймаслик кабилар меҳнат муҳофазаси олдидаги вазифалар ҳисобланади.

Меҳнат муҳофазасига оид талаблар ва стандартлар Меҳнат кодекси, «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонун талаблари асосида ишлаб чиқариладиган корхона ва ташкилотларнинг ички меҳнат тартиби қоидалари, жамоа шартномалари, тармоқ ёки минтақавий жамоа келишувлари, корхоналарнинг бошқа ички норматив ҳуқуқий ҳужжатларида, муайян соҳа, касб, иш жойларига оид бўлган Меҳнат муҳофазаси стандартларида белгилаб қўйилади. Мулкчилик шакли ва ҳўжалик юритиш усулидан

катъий назар барча корхона, муассаса, ташкилотлар ўз ходимлари учун соғлом ва хавфсиз меҳнат шароитини яратиши, хавфсизлик техникаси чораларини кўриши, меҳнатни муҳофаза қилиш хизматларини ташкил этиши, бошқа ташкилий техник тадбирларни амалга ошириши шарт.

Меҳнатни муҳофаза қилиш — бу тегишли қонун ва бошқа меъёрий ҳужжатлар асосида амал қилувчи, инсоннинг меҳнат жараёнидаги хавфсизлиги, сиҳат-саломатлиги ва иш қобилияти сақланишини таъминлашга қаратилган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена ва даволаш-профилактика тадбирлари ҳамда воситалари тизимидан иборат.

Ходимларга техника хавфсизлиги, ишлаб чиқариш санитарияси, ёнғин чиқишдан сақланиш ва меҳнатни муҳофа-

за қилишнинг бошқа қоидалари ҳақида йўл-йўриқлар бериш ҳамда ходимларнинг меҳнатни муҳофаза қилишнинг ҳамма талабларига риоя этишларини доимий равишда текшириб бориш вазифаси иш берувчи зиммасига юклатилади.

Меҳнат муҳофазасида қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

жамоавий ҳимоя воситалари — тузилиши ёки вазифаси жиҳатидан ишлаб чиқариш биноси ва ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлган, ходимларга зарарли ишлаб чиқариш омили ва (ёки) хавфли ишлаб чиқариш омили таъсирининг олдини олиш ёки уни камайтириш, шунингдек ифлосланишлардан ҳимоя қилиш учун мўлжалланган техник воситалар ва бошқа воситалар;

зарарли ишлаб чиқариш омили — таъсири ходимнинг касб касаллигига чалинишига

олиб келиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш омили;

иш ўрни — меҳнат фаолияти жараёнида ходимнинг доимий ёки вақтинчалик бўлиш жойи;

ишлаб чиқариш фаолияти — маҳсулот ишлаб чиқариш, хом ашёни қайта ишлаш, ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш чоғида амалга ошириладиган ҳаракатлар йиғиндиси;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса — ходимнинг иш берувчининг ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда, шу жумладан иш берувчи томонидан берилган транспортда иш жойига келатган ёки ишдан қайтаётган вақтда меҳнатда майиб бўлишига ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланишига олиб келган ва ходимни бошқа ишга ўтказиш заруратига, у касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёки турғун йўқоти-

шига ёхуд вафот этишига сабаб бўлган ҳодиса;

касб касаллиги — ходимнинг унга зарарли ишлаб чиқариш омили ёки хавfli ишлаб чиқариш омили таъсири натижасида юзага келган ва унинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёхуд турғун йўқотишига сабаб бўлган ўткир ёки сурункали касаллиги;

меҳнат шароитлари — меҳнатни амалга ошириш чоғидаги ижтимоий ва ишлаб чиқариш омиллари йиғиндиси;

меҳнатни муҳофаза қилиш — меҳнат жараёнида инсоннинг хавфсизлигини, ҳаёти ва соғлиғи, иш қобилияти сақла-нишини таъминлашга доир ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена, даволаш-профилактика, реабилитация тадбирлари ҳамда воситалари тизими;

меҳнатда майиб бўлиш —

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса оқибатида ходимнинг касбга оид меҳнат қобилияти-ни вақтинча ёки турғун йўқотиши;

ноқулай ишлаб чиқариш омиллари — зарарли ишлаб чиқариш омилининг ва (ёки) хавfli ишлаб чиқариш омилининг мавжудлиги;

хавfli ишлаб чиқариш омили — таъсири ходимнинг шикастланишига олиб келиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш омили;

шахсий ҳимоя воситалари — ходимга зарарли ишлаб чиқариш омили ва (ёки) хавfli ишлаб чиқариш омили таъсирининг олдини олиш ёки уни камайтириш, шунингдек ифлосланишлардан ҳимояланиш учун фойдаланиладиган техник воситалар ва бошқа воситалар.

ДСП плиталари ишлаб чиқаришнинг асосий технологик босқичларида ишлашда хавфсизлик қоидаларига қатъий риоя қилиш зарур.

VIII. ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИ ОРҚАЛИ ДАВЛАТ РЎЙХАТИДАН ЎТКАЗИШ МЕХАНИЗМИ

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 25 ноябрдаги 312-сонли “Тадбиркорлик субъектларини интернет тармоғи орқали давлат рўйхатидан ўтказиш механизми жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори билан мамлакатимизда 2014 йилнинг 1 январдан бошлаб тадбиркорлик субъектларини Интернет тармоғи орқали давлат рўйхатидан ўтказиш механизми жорий этилди.

Унга қўра, электрон рўйхатдан ўтказиш таъсис ҳужжатларини масофадан туриб ва интерактив расмийлаштириш йўли билан намунавий шакллар асосида тайёрлаш имконияти бўлган Ўзбекистон Республикаси интерактив давлат хизматлари ягона портали орқали амалга оширилади. Электрон рўйхатдан ўтказишда зарур ҳужжатларни илова қилган ҳолда рўйхатдан ўтказиш учун ариза бериш, шунингдек рўйхатдан ўтказилган

таъсис ҳужжатларини ва тадбиркорлик субъектларининг давлат рўйхатидан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳномани бериш электрон рақамли имзодан фойдаланган ҳолда амалга оширилади.

ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ ДАВЛАТ РЎЙХАТИДАН ЎТКАЗИШ МЕХАНИЗМИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 октябрдаги «Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш ва ҳисобга қўйиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида» ги ПҚ-2646-сонли қарорига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 9 февралдаги 66-сонли қарори билан тасдиқланган “Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш” тартиби тўғрисидаги Низом асосида амалга оширилади.

IX. ЯНГИ ТАШКИЛ ЭТИЛГАН ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ ТАРТИБИ

Бугунги кунда банклар томонидан тадбиркорларликни ривожлантириш учун кенг имкониятлар яратилган бўлиб, молиялаштириш дастурлари доирасида банклар томонидан турли хилдаги кредитлар таклиф этилмоқда.

Кредитларининг турлари бизнесни ривожлантириш, унинг рақобатбардошлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган исталган масалаларни ҳал қилишга имкон беради.

Кредит тақдим этиш тўғрисидаги қарор қабул қилишда банк мижознинг ҳақиқий ҳолати тўғрисидаги маълумотларга асосланади. Бунда эътибор расмий кўрсаткичларга эмас, балки молиялаштириш назарда тутилган бизнеснинг ривожла-

ниш истиқболларига қаратилади.

КРЕДИТ ОЛИШ УЧУН КЕРАКЛИ ҲУЖЖАТЛАР:

- кредит олиш учун ариза (кредит муддати, фоизи, мақсади кўрсатилган ҳолда);

- бизнес-режа (маҳсулот турлари, ишлаб чиқариш технологиялари, сотиб олинadиган ёки ижарага олинadиган асбоб ускуналар рўйхати, хом ашё заҳиралари, маҳсулотга бўлган талаб, ишлаб чиқариш самарадорлиги кўрсатилади);

- корхона ташкил қилинганлиги тўғрисидаги ҳужжатлар (гувоҳнома, Устав);

- таъминот ҳужжатлари (гаровга қўйилadиган кўчма ва кўчмас мулк, кафиллик).

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Глебов И.: “Ёғоч плиталарини ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш технологияси ва усқуналари”. 2018.
2. Баженов В. А., Карасев Е. И., Мерсов Е. Д. “ДСП шлаб чиқариш технологияси”. М., 1980.
3. Бекетов В. Д. “ДСП ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш”. М., 1988.
4. Гуломов В.Г. “ДСП ларини пресслаш усқуналари”. М., 1983.
5. Казаченко А.М., Модлин Б.Д. “ДСП ишлаб чиқариш умумий технологияси”. М., 1984.
6. Карасев Е.И. “ДСП ишлаб чиқарувчи корхоналарга керакли асбоб ва усқуналар”. М., 1984.
7. Мелонн Т. “ДСП ишлаб чиқаришнинг замонавий технологиялари”. М., 1982.
8. Ребрнн С.П., Мерсов Е.Д., Евдокимов В.Г. “ДСП ишлаб чиқариш технологияси”. М., 1982.
9. Сатторов З.М. Экология. – Т.:Sano-standart, 2018. – 362 б.
10. Сатторов З.М. Қурилиш экологияси. – Т.:Sano-standart, 2017. – 364 б.

“ЎЗСАНОАТҚУРИЛИШБАНК” АТБ

Манзил: 100000, Тошкент шаҳри.
Шаҳрисабз кўчаси 3-уй.

Мўлжал: “Ўзбекистон почтаси”,
“Ucell” бош офиси.

Алоқа учун: + 998 (78) 120-35-94

E-mail: info@uzpsb.uz

Сайт: sqb.uz

“ЎЗҚУРИЛИШМАТЕРИАЛЛИТИ” МЧЖ ИЛМИЙ- ТАДҚИҚОТ ВА ИНЖИНИРИНГ МАРКАЗИ.

Манзил: Тошкент шаҳри, Тафаккур кўчаси,
68-А уй.

Мўлжал: Дўстлик боғи,
“Ичан қалъа” меҳмонхонаси

Алоқа учун: (71) 254–92–01

E-mail: info@uzqmliti.uz

Сайт: uzqmliti.uz

**Ёғоч қириндисидан тайёрланган плиталар (ДСП) ишлаб
чиқариш бўйича амалий услубий қўлланма**

Компьютерда тайёрловчилар:
Эрматов Ф., Алимжонов С.

Дизайнер:
Эрматов Ф.